

LUPTA DIRECȚIEI GUBERNIALE A CORPULUI INDEPENDENT DE JANDARMI DIN BASARABIA CU PARTIDUL MUNCITORESC SOCIAL-DEMOCRAT DIN RUSIA (PMSDR)

CZU: 94(478:47)

DOI: <https://doi.org/10.52673/18570461.23.1-68.11>Doctor în istorie, lector universitar **Artur LEȘCU**E-mail: arturlescu@gmail.comORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7756-9743>

Universitatea de Educație Fizică și Sport

THE STRUGGLE OF THE GUBERNATORIAL DIRECTION OF THE INDEPENDENT CORPS OF GENDARMES OF BESSARABIA WITH THE RUSSIAN SOCIAL-DEMOCRATIC LABOR PARTY (RSDLP)

Summary. Among the existing institutions in the Russian Empire, responsible for the security of the autocratic regime, the Independent Corps of Gendarmes stood out. Its members were obliged to combat and annihilate various socio-political movements with a pronounced anti-government character. Among such movements and parties was the Russian Social Democratic Labor Party, which was also active in Bessarabia. From the moment of its emergence until the abolition of the monarchy in February 1917, this party had some influence on the revolutionary movement in the region. Organizationally structured on two levels – legal and illegal (the Combat Organization of the Revolutionary Socialist Party), the party represented a real danger to the autocratic regime. The party's activity was closely monitored by the Regional Directorate of Gendarmes, which managed to infiltrate inside the organization a number of secret agents, who reached positions of responsibility within the committee and who kept the authorities informed of all party movements and plans. With some rare exceptions, the indigenous population remained outside the Party's sphere of influence.

Keywords: the Gubernatorial Direction of the Independent Corps of Gendarmes, Bessarabia, social-political movement, the Russian Social Democratic Labor Party, secret agent, filer.

Rezumat. Printre instituțiile existente în Imperiul Rus, responsabile de securitatea regimului autocrat, se evidențiază Corpul Independent de Jandarmi. Membrii acestuia aveau, inclusiv, obligația să combată și anihileze diferite mișcări social-politice cu un pronunțat caracter antigubernamental. Printre astfel de mișcări și partide se număra Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, care activa și în Basarabia. Din momentul fondării sale și până la abolirea monarhiei în februarie 1917, acest partid a avut o oarecare influență asupra mișcării revoluționare din regiune. Structurat organizațional pe două niveluri – legal și ilegal (Organizația de luptă a partidului socialist revoluționar), partidul reprezenta un pericol real pentru regimul autocrat. Activitatea partidului era atent monitorizată de Direcția regională de jandarmi care a reușit să infiltreze în interiorul organizației agenți secreți, ajunși în funcții de răspundere în cadrul comitetului și care țineau la curent autoritățile cu toate mișcărilor și planurile partidului. Cu unele rare excepții, populația autohtonă a rămas în afara zonei de influență a partidului.

Cuvinte-cheie: Direcția Gubernială a Corpului Independent de Jandarmi, Basarabia, mișcarea social-politică, Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, agent secret, filer.

INTRODUCERE

Printre partidele care activau pe teritoriul Basarabiei și luptau împotriva țarismului se număra și Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR), înființat în 1893 din mai multe cercuri și organizații marxiste. Răspândirea ideilor socialiste era limitată de structura socială a guberniei, ea fiind o provincie agrară, lipsită de industrie grea și clasă muncitoare bine structurată care, în opinia marxiștilor, este baza mișcării socialiste și muncitorești. Conform datelor istoricilor sovietici, către începutul secolului al XX-lea, în Basarabia au fost atestați numai 3 645 de muncitori

care lucrau la fabrici și uzine, iar ținând cont și de muncitorii de la calea ferată și din mici ateliere, manufacturi agro-alimentare, numărul lor atingea cifra de aproximativ 45 de mii de oameni [1, p. 16], ceea ce constituia aproximativ 1,1 % din întreaga populație.

PREMISELE CONSTITUIRII GRUPULUI PMSDR ÎN BASARABIA ȘI EȘECUL ZIARULUI LENINIST „ISKRA” LA CHIȘINĂU

În lipsa clasei muncitoare autohtone și bine structurate, platforma de răspândire a ideilor social-democrate îi revenea elementului străin, exilaților

politici din diferite regiuni ale imperiului, numărul cărora era în continuă creștere. Astfel, dacă în vara anului 1888, dintre cele 35 de persoane aflate sub supravegherea secretă în Basarabia, numai opt erau venite din afara regiunii [2, f. 38-39 verso], atunci către anul 1899 numărul celor exilați în regiune pe motive politice s-a ridicat la 189 de oameni [3, p. 31]. Datorită acestor persoane, în 1896 la Chișinău este creat primul cerc cu caracter social-democrat [4, p. 304], iar către începutul secolului al XX-lea numărul lor a crescut semnificativ. Conform informației de care dispunea Direcția gubernială de jandarmi, au fost depistate 22 de persoane, membri activi ai diferitelor cercuri social-democrate.

Către sfârșitul anului 1900, din aceste cercuri răzlețe, cu ajutorul direct al social-democraților din Odesa a fost înființat grupul Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Basarabia cu sediul la Chișinău [5, p. 5]. Datorită rețelei existente de culegere a informației, activitatea grupului era atent monitorizată de către Direcția gubernială de jandarmi, care numai în 1901 a desfășurat, în acest scop, 12 intervenții de cercetare și 11 de anchetare [6, f. 85]. A fost stabilit faptul că organizația dată era constituită din mai multe părți componente, semiautonomie, și anume: „Intelectuali”, „Evreiesc”, „Velicorus” [6, f. 81] și „Grupul protestului unit” [4, p. 314].

La fel, s-a determinat că prin România, de pe teritoriul Basarabiei, prin intermediul social-democraților locali, în imperiu este adusă literatura revoluționară editată de către redacția ziarului „Iskra” (Scânteia), a cărei activitate era coordonată de către Alexandr Kwiatkowski, exilat în Basarabia [4, p. 314], ajutat de mătușa sa Iulia Kwiatkowski, medic și fondator al spitalului de oftalmologie din Chișinău [7, p. 48], și ea venită de puțin timp în Basarabia. Neavând relații solide cu contrabandiștii locali, această rețea de furnizare a publicațiilor a avut o existență scurtă, fiind deconspirată și lichidată [3, p. 50].

Literatura din străinătate ajungea pe diferite adrese din Chișinău și prin intermediul coletelor poștale expediate de persoane anonime, aceste colete fiind, în mod normal, în prealabil verificate de jandarmi. În așa mod, la 8 mai 1901, a fost confiscat nr. 3 al ziarului „Iskra”, venit din Leipzig pe numele infirmierei spitalului din Chișinău, M. Levițchi [6, f. 80 verso]. Atât timp cât comitetul PMSDR din Chișinău era ocupat cu lupta ideologică din interiorul partidului, între adepții acțiunilor economice și revoluționare, activitatea sa nu reprezenta o amenințare pentru autorități. Situația se schimbă odată cu implicarea social-democraților în mișcarea grevistă a muncitorilor, animată, în opinia șefului Direcției guberniale a Corpului de jandarmi

din Basarabia, colonelul Ivan Ciarnoluski, de starea economică foarte grea a acestei categorii sociale [6, f. 78 verso]. Deși numărul grevelor avea caracter economic și era destul de mic, opt în total pe regiune în 1901 [8, p. 75], faptul nu putea să nu alarmeze autoritățile. Cu atât mai mult că la 11 septembrie 1901 comitetul social-democrat local a încercat să organizeze la Chișinău o manifestație politică care a degenerat în acte de dezordine și violență la care au luat parte numeroși membri ai comitetului, toți fiind reținuți de poliție și jandarmi. Aceasta manifestație a pus capăt răbdării autorităților, care la 9 februarie 1902 au recurs la arestări în masă și au administrat astfel o lovitură puternică activității partidului în Basarabia [6, f. 81-86 verso].

Un exemplu de cooperare reușită dintre efectivul Direcției de jandarmi din Basarabia și direcția de profil din Kiev a fost operația îndreptată împotriva tipografiei ilegale a ziarului „Iskra” din Chișinău. Ziarul, în opinia istoricilor sovietici, „a contribuit la [...] dezvoltarea mișcării social-democratice” și a jucat „un rol pozitiv în crearea partidului marxist” [10, p. 230]. Sarcina de a organiza la Chișinău o tipografie ilegală era atribuită de către Vladimir Ulianov (Lenin) lui Leon Goldman care, în acest scop, a sosit, la începutul lunii aprilie 1901, la Chișinău, închiriind un apartament în casa lui M. Kogan de pe strada Livezilor la intersecție cu strada Mihailovskaia (actuala str. Alexei Mateevici, 42).

Ocazional, vizavi de apartamentul închiriat se afla sediul Direcției guberniale de jandarmi, situat în casa lui Ivanov (actuala str. Alexei Mateevici, 31). Această coincidență bizară, expusă în memoriile lui L. Goldman, pentru istoriografia sovietică a servit drept bază pentru inventarea mitului menit să glorifice activitatea revoluționarilor leniniști, plini de curaj și ingeniozitate, care sfidau organele de securitate țariste și-și desfășurau activitatea în imediata lor apropiere. Epizodul este descris de protagonistul evenimentului astfel: „Eu am închiriat apartamentul vizavi de Direcția de jandarmi, presupunând corect că jandarmilor nici prin minte nu le va veni ideea de a căuta revoluția și conspirația sub nasul său. [...] Peste o săptămână îi cunoașteam la față nu numai pe toți jandarmii, ci și pe toți filerii din Chișinău” [11, p. 224].

Ținem să menționăm că autorul memoriilor, originar din Vilno, aflat prima dată la Chișinău, recent coborât din tren, cu copil nou-născut în brațe, nu avea cum să știe unde se afla Direcția de jandarmi și că vizavi este dat în chirie un apartament. Situația se complică și mai mult dacă ținem cont de faptul că Direcția de jandarmi nu avea un sediu permanent, acesta fiind deseori schimbat, astfel că până în 1917 ea s-a mutat de trei ori pe adrese diferite. Ceea ce ține de cunoaș-

terea la față a jandarmilor, aceasta era posibil în privința corpului de ofițeri și sergenți, redus numeric, și imposibil în privința filerilor și agenților secreți care nu veneau la raport în Direcție, ci făceau legătura prin corespondență sau la întâlniri în apartamente conspirative.

Pentru a feri tipografia de eșec, echipa lui L. Goldman, compusă din cinci membrii, nu întreținea legături cu social-democrații locali, atent supravegheați de jandarmi. La 22 octombrie 1901, după ce proprietarul casei îi suspectează de tipărirea banilor falși, tipografia este mutată pe o adresa nouă – pe strada Podolskaia la intersecție cu strada Armenească (actualmente, str. București, 42). Eșecul tipografiei începe odată cu procurarea la Vilno (Vilnius) de către Leon Goldman a mașinii de imprimat de la lăcătușul Israil Kaplinski, care totodată era un agent secret al Corpului de jandarmi [12, p. 24]. Simultan, sub urmărire secretă era pus Alexandr Kwyatkowski [5, f. 314], care în cadrul tipografiei îndeplinea funcția de expeditor al producției editate [12, p. 38]. Literatura editată era transportată la Kiev, unde se afla biroul central de transport al social-democraților. O perioadă îndelungată de timp jandarmii din Kiev, îngrijorați de numărul mare de literatură ilegală concentrată în oraș, au presupus că undeva în sudul Imperiului Rus funcționează o tipografie ilegală care editează ziarul „Iskra” („Scânteia”). Presupunerea lor s-a confirmat la 3 ianuarie 1902, când a fost identificat faptul că la Kiev a fost adus din Chișinău de către A. Kwyatkowski un lot important de literatură care de aici a fost redirectionat la Harkiv, Poltava și Odesa [11, p. 262]. A devenit clar că tipografia se afla la Chișinău. Supravegherea lui A. Kwyatkowski la Chișinău i-a adus pe jandarmii basarabeni pe urmele lui Aron Șpeizman, care ducea corespondența pentru Manea Șkolnic, zețara la tipografia „Iskra”, domiciliată în apartamentul închiriat la Gherș Broitman. Activitatea suspectă a Manei Șkolnic a atras atenția jandarmilor care, la 9 februarie 1902, au efectuat perchițiții în casa lui Gherș Broitman, unde au depistat ediții ilegale și unele rechizite tipografice [13, f. 32 verso]. În aceeași zi au fost arestați Manea Șkolnic și Aron Șpeizman, care au depus mărturii cum că uneltele tipografice au fost aduse de un oarecare „Vigdor” [14, f. 156]. Astfel, cercul în jurul tipografiei se îngusta.

Pentru a confirma suspiciunile privind identitatea reală a lui L. Goldman, care locuia în Chișinău sub numele de Riman, din Odesa la Chișinău a fost delegat filerul Bâkov care îl cunoștea personal pe Leon Goldman [11, p. 250]. La 12 martie 1902, filerul Bâkov l-a identificat pe Riman ca pe Leon Goldman, ultimul fiind arestat, ceea ce a condus la deconspirarea tipografiei. În acest sens putem afirma că efectivul direcției,

în frunte cu colonelul I. Ciarnoluski, a desfășurat un volum mare de lucru care a pus capăt activității ilegale a tipografiei „Iskra”. Eșecul tipografiei este cauzat de greșeli în domeniul conspirativ din partea ilegaliștilor, precum și scurgeri de informații din partea lor (neidentificate până în prezent). În urma perchițițiilor, operate de jandarmi conform unei liste stabilite din timp, au fost reținute nouă persoane [13, f. 16], iar la 17 martie, după arestarea lui A. Kwyatkowski, încă două persoane [14, f. 254 verso].

După cum putem constata, activitatea scurtă (11 luni) a tipografiei ilegale „Iskra” la Chișinău nu a avut nicio influență asupra mișcării social-democratice din Basarabia, care, în mare parte, a fost decapitată în iarna anului 1902. În pofida acestui fapt, adepții ideilor social-democratice, rămași în libertate, și-au continuat activitatea, în strânsă legătură cu colegii lor din Odesa și, în decembrie 1902, au înființat la Chișinău comitetul local al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR), în baza grupului existent [3, p. 86].

DOCUMENTELE DE ARHIVĂ DESPRE ANIHILAREA ACTIVITĂȚII PMSDR ÎN BASARABIA

Inițial, jandarmii nu cunoșteau despre existența comitetului și componența nominală a acestuia. Supravegherea atentă a bibliotecii publice din Chișinău, important centru de difuzare a literaturii cu conținut antigubernamental, i-a alertat pe jandarmi în privința activității suspecte a șefei bibliotecii, Liubov Nemoleakin. Pentru a clarifica situația, la bibliotecă s-a înscris, în calitate de cititor, agentul secret al Direcției, P. Leadov (numele real P. Finkelman), care în scurt timp a intrat în grațiile lui L. Nemoleakin [7, p. 44]. Datorită informației furnizate de agent s-a constatat că L. Nemoleakin desfășoară o activitate intensă de difuzare prin oraș a literaturii cu conținut social-democrat, este conducătorul organizației social-democrate din oraș, face propagandă revoluționară printre populație, întreține legături cu cercurile marxiste din străinătate [6, p. 329]. Toate acestea i-au determinat pe jandarmi să pătrundă în apartamentul ei unde, spre uimirea lor, au găsit lista tuturor membrilor comitetului de partid [7, p. 43]. Faptul în sine nu este unul surprinzător și singular, deoarece printre partidele revoluționare existente în Imperiul Rus anume Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (PMSDR) se deosebea prin nivelul scăzut al disciplinei conspirative, având ca rezultat multiple eșecuri și arestări, după cum reiese din memoriile generalului P. Zavarzin, fost ofițer al Direcției guberniale de jandarmi din Basarabia [15,

p. 55]. Pentru a pune capăt activității acestui comitet, în noaptea de 22 iulie 1903 jandarmii au efectuat arestări ale membrilor săi, toți ei fiind escortați în închisoarea din Chișinău. În mare parte succesele obținute de către Direcție în lupta cu mișcarea social-democrată în perioada respectivă pot fi atribuite activității șefului Direcției, colonelului Ivan Ciarnoluski și ajutorului său în Chișinău, locotenentului-colonel Vladimir Dobrodeev.

Decapitarea conducerii comitetului a sistat activitatea organizată a Partidului social-democrat în Basarabia, care exista pur formal, el fiind reprezentat de diferite cercuri și persoane care acționau pe cont propriu, în strânsă legătură și sub acoperirea organizațională a Partidului social-democrat al evreilor (Bund). Activitatea partidului se revigorează odată cu începutul revoluției ruse din 1905. Se consideră că în Basarabia mișcarea revoluționară era condusă de comitetul local al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia și a început în noaptea de 11 spre 12 ianuarie 1905 printr-o manifestație politică, antiguvernamentală, desfășurată pe timpul spectacolului teatral al piesei lui Maxim Gorki (A. Peșkov), jucată în Auditoriul Pușkin din Chișinău, când în sală au fost aruncate foi volante scrise în „numele PMSDR și editate în Geneva” [16, p. 78]. Afirmția este falsă, deoarece aceste foi volante au fost scrise și difuzate în numele Partidului social-democrat, numai nu cel din Rusia (PMSDR), ci cel evreiesc (Bund) [17, f. 2 verso]. Același lucru este valabil și în privința manifestațiilor politice și mișcării greviste care, în viziunea istoricilor marxiști, tot erau ghidate cu succes de PMSDR, deoarece „în luna mai 1905 la Chișinău erau în grevă cizmari, tâmplari, croitori, [...] iar la 18 iunie au intrat în grevă vânzatori, care au desfășurat o demonstrație cu peste o mie de oameni” [1, p. 34]. În realitate, datorită intervenției preventive a jandarmilor, greva a fost potolită, iar demonstrația politică din 18 iunie – preîntâmpinată și nu a avut loc [18, f. 1].

Totuși, cu ajutorul colegilor din Odesa, social-democrații din Basarabia au început munca de renaștere a comitetului și structurilor locale ale partidului. Datorită recrutării noilor adepți, către vara anului 1905, numărul membrilor partidului a crescut până la 500 de persoane [18, f. 5], organizațiile sale existând practic în toate orașele regiunii [19, f. 256]. Reieșind din situația creată, Direcția gubernială de jandarmi era pusă în situația să reinnoiască supravegherea asupra partidului, în acest scop fiind delegați trei agenți secreți și cinci fileri. Numărul limitat de persoane implicate în filarea comitetului se explică prin finanțarea deficitară din partea guvernului – 3 000 ruble pe an, pe articolul respectiv al Direcției [18, f. 10]. O adevărată comoară

pentru jandarmi era recrutarea de către adjutantul Direcției, porucicul L. Trofimov, în calitate de agent secret al membrului comitetului Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia din Chișinău, a lui Haim Goldenberg, absolvent al Școlii Comerciale din localitate, contra unei sume de 15 ruble lunar. El a primit numele conspirativ „Braverman” și a făcut o carieră strălucită în cadrul partidului, devenind un personaj agreat în intimitatea familiei lui V.I. Ulianov (Lenin) [20, f. 93 verso]. Acești agenți au fost repartizați pe trei direcții – nord, sud și centru. Direcția nordică a fost încredințată lui H. Goldenberg (alias Braverman), care era delegat de către social-democrați, adepții curentului bolșevic, în ținuturile respective pentru susținerea referatelor și lecțiilor publice; cea din sud – unui alt agent; raioanele din centru – agentului Lvov, care în scurt timp a fost demascat și retras din activitate [18, f. 17]. În general, pe filiera social-democrată (bolșevică și menșevică) erau folosiți, pe lângă agentul secret Braverman (H. Goldenberg), agenții Stepanov (Ivan Kozlov după numele real) [21, f. 11], Mihailov (Maxim Macarciucov) [22, f. 8], Moisei (Moișa Epștein) [22, f. 55], Marmo (numele real nu a fost identificat) [21, f. 131], Safronov (numele real nu a fost identificat) [21, f. 158] și cinci fileri.

În strictă concordanță cu ideile lui V. Ulianov (Lenin) privind rolul presei ca instrument principal în organizarea partidului, membrii comitetului local au încercat, cu ajutorul colegilor săi din Odesa, înființarea la Chișinău a unei tipografii ilegale. Lipsa resurselor financiare pentru procurarea materialului necesar și a unor persoane capabile să gestioneze afacerea [23, f. 535] a avut ca urmare identificarea și lichidarea acestei tipografii în noaptea de 5 spre 6 aprilie 1905 [24, f. 298 verso]. Activitatea comitetului s-a revigorat în vara anului 1905, odată cu seria insurecțiilor din cadrul armatei imperiale ruse și cursul spre revoltă generală, adoptat de către Comitetul Central (CC) al PMSDR. În realizarea directivelor CC, comitetul local PMSDR a organizat un „grup de luptă” compus din 50 de combatanți înarmați, completați din diferite orașe, numele cărora, în mare parte, erau cunoscute de către jandarmi. Acest „grup de luptă” nu s-a evidențiat prin nimic în evenimentele revoluționare, suportând neînțelegeri și certuri între muncitori și intelectuali [18, f. 2 verso].

Înțelegând că Basarabia este totuși o regiune preponderent agrară, comitetul a încercat să amelioreze munca sa în spațiul rural, formând, în acest scop, în septembrie 1906, „secția agrară”, componenta căreia nu reprezenta un secret pentru direcție. Inițial ea era condusă de către Nicolai Dolgalev. Dintre cei șapte membri ai secției niciunul nu era țaran. În pofi-

da afirmațiilor reprezentanților istoriografiei sovietice despre rolul hotărâtor al comitetului din Chișinău al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia în mișcarea agrară din regiune, influența sa pe segmentul dat era minimă. Acest fapt este confirmat de rapoartele ofițerilor Direcției privind răscoala țărănească din Comrat din 8 ianuarie 1906, atribuită de către istoricii marxiști social-democraților [16, p. 111], urmele cărora nu au fost depistate de către jandarmi [25, f. 9].

Pe lângă crearea grupului „de luptă” și a „secției agrare”, comitetul și-a extins activitatea și în provincie, unde a înființat un șir de grupuri social-democrate. Unul dintre ele activa Soroca, în frunte cu Wolf Vaisman. Din cauza numărului mic de membri, a lipsei finanțării din partea comitetului, supravegherii atente din partea organelor de securitate, aceasta secție exista pur formal, fără a se manifesta în vreun fel la evenimentele respective din ținut [26, f. 326]. Mai activ era grupul social-democrat din Orhei, înființat și condus de către Iosif Suslik, avându-i printre cei mai activi membri ai săi pe Gherș Ghileasenski, Moisei Ravvici, Solomon Neiman [27, f. 23]. Acest grup desfășura, în anii 1905–1907, agitație revoluționară printre țărani și muncitorii de la moara lui Fihman și organiza întruniri ilegale [28, f. 13]. Totodată, a fost semnalată existența grupului social-democrat la Bălți, în frunte cu Gherț Vaintraub [29, f. 3] și Grigorie Șnițer [19, f. 58], la Akkerman (Cetatea Albă) [9, p. 110], Bolgrad, în ținutul Hotin [26, f. 128 verso]. Indiscutabil, cel mai puternic și numeros era grupul din Chișinău, care număra 12 membrii activi, având ca secretar pe Grigorie Kraiz, student la Universitatea din St. Petersburg, și pe Nicolai Dolgalev, Simion Suris, Solomon Portugheis, Achim Krilov, Froim Tepner și alții [26, f. 90 verso].

La 17 octombrie 1905, ca răspuns la greva generală care a cuprins întreagă țară, Nicolae al II-lea emite *Proclamația despre îmbunătățirea ordinii statului*, provocând o criză în mișcarea de opoziție. Obținerea libertăților civile și politice, deși limitate, pune în dificultate mișcarea revoluționară radicală care, după înăbușirea răscoalei armate din decembrie 1905, trece în defensivă. În astfel de condiții, în interiorul comitetului regional al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia încep dezbateri interminabile privind viitorul mișcării, dezbateri care scindează unitatea partidului, el devenind unul marginal pe scena politică a Basarabiei. Mulți membrii de partid au trecut la alte partide cu tentă socialistă – Bund, socialiști revoluționari, anarhiști ș. a. Din această cauză comitetul partidului social-democrat din Chișinău a fost transformat din „comitet” în „colectiv”, compus din trei membri [19, f. 256]. Activitatea partidului, condus de „colectiv” s-a concentrat pe munca în cadrul sindica-

telor permise de către guvern. Peste tot în Basarabia erau legal înființate sindicate și organizații obștești, numărul cărora către 1909 a ajuns la 31 [19, f. 342].

Social-democrații locali au încercat să pătrundă și să preia conducerea unora dintre sindicatele existente. Influența lor era destul de mare în Societatea învățământului profesional feminin din Chișinău, Societatea profesională a vânzătorilor, Sindicatul muncitorilor tipografi din Chișinău, Societatea învățătorilor din Chișinău. După cum putem constata, comitetul PMSDR, în forma sa de „colectiv”, exercita influență doar asupra patru din 31 de sindicate, fapt ce denotă influența slabă a partidului asupra curentului sindicalist. Situația s-a înrăutățit și mai mult în urma eșecului activității greviste, când grevele, organizate de comitetul PMSDR prin intermediul sindicatelor controlate au eșuat, iar muncitorii, în loc să li se îmbunătățească situația materială, au fost concediați, ei pierzând încrederea în metodele de luptă promovate de sindicate [30, f. 25 verso]. După cum reiese din analiza Direcției de jandarmi referitor la mișcarea sindicalistă, „influența social-democraților asupra sindicatelor este una infimă, mult mai importantă fiind influența Bundului [...]. Sindicatelor sunt puțin numeroase, iar cotizatiile nu sunt achitate de membrii lor” [27, f. 87 verso].

Situația din comitet se agrava și din cauza „cârțiței” din interiorul organizației în persoana agentului „Braverman”, care ocupa un loc de frunte în cadrul partidului, promovând o linie de conciliere cu curentul menșevic și în Bund, ceea ce și mai mult dezbină mișcarea social-democrată. Direcția de jandarmi era la curent cu toate evenimentele din interiorul partidului, iar în unele momente chiar le dirija.

Lipsit de o tipografie proprie, comitetul social-democrat din Chișinău era privat de arma sa principală în lupta cu guvernul – propaganda prin presă, manifeste și foi volante difuzate în rândul populației. În lipsa unor instrumente tehnice moderne se recurgea la metode arhaice, rudimentare, cum ar fi scrisul de mână sau culegerea textului la mașinile de tapat. Astfel de caz a avut loc în ziua de 20 iunie 1907, când comitetul a răspândit prin oraș peste 2 000 de foi volante dedicate dizolvării de către Nicolae al II-lea a Dumei a II-a. Textul era prost redactat, nelizibil, având un efect nul asupra populației [23, f. 535 verso]. În astfel de condiții, Direcția gubernială de jandarmi a adoptat o tactică specială în lupta sa cu partidul social-democrat. Lăsând intact comitetul central din Chișinău, unde aveau informatori, jandarmii și-au concentrat eforturile pe lichidarea secțiilor provinciale ale partidului.

Lovitură a fost aplicată în primul rând grupurilor social-democrate din sudul Basarabiei, activitatea

de lichidare a lor fiind coordonată de către locotenent-colonelul Mihail Afanasiev, ajutorul șefului Direcției la punctul de frontieră Ismail. În această regiune a Basarabiei existau două grupuri de partid, la Bolgrad și Ismail. Pentru a pune capăt existenței grupului din Bolgrad, la 3 mai 1908, persoanele bănuite au fost arestate, iar grupul lichidat [31, f. 178 verso]. Grupul similar din Ismail a fost lichidat în septembrie 1908 [31, f. 178]. Un grup social-democrat exista la Orhei. Membrii lui se adunau săptămânal pe colina Ivanos, unde desfășurau întruniri și mitinguri sub acoperirea plimbărilor la aer liber, ori acasă la Moisei Ravvici [31, f. 117]. Acest grup a fost lichidat de către ajutorul șefului direcției în ținuturile Bălți, Hotin, Soroca și Orhei, rotmistrul corpului de jandarmi Mihail Serdiukov. Mici grupuri ale partidului erau la Bender (Tighina), Bălți, Fălești, Călărași, toate fiind coordonate în activitatea sa de către comitetul din Chișinău [32, f. 129 verso], care, la rândul său, era subordonat celui din Odesa.

Pentru a neutraliza influența comitetului asupra situației social-politice din regiune, șeful Direcției guberniale de jandarmi, colonelul Lev Sokolov, a propus ca acest comitet să fie lichidat cât mai curând posibil. Acestei idei s-a opus rotmistrul Mihail Serdiukov, responsabil de ținuturile din centrul Basarabiei, și, respectiv, de activitatea comitetului din Chișinău al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. Rotmistrul argumenta că lichidarea imediată a comitetului ar complica situația în cadrul acestuia a lui H. Goldenbergh (agentul Braverman), ar lipsi direcția de informația privind situația din partid și preparati-vele sale pentru preconizata conferință a partidului din Odesa și a congresului PMSDR, precum și ar impune membrilor comitetului practicarea unor reguli mai stricte de conspirație [32, f. 83]. Totuși, M. Serdiukov a întocmit o listă din 12 persoane din cadrul comitetului care urmau să fie arestate în scurt timp [32, f. 129 verso]. Arestările efectuate au avut drept consecință nimicirea comitetului, fapt recunoscut și de conducerea de vârf a PMSDR, care pe paginile ziarului „Vocea social-democratului”, organ al fracțiunii menșevice a partidului, recunoștea că „toate încercările de a reînvia organizația de partid la Chișinău s-au soldat cu eșec” [32, f. 182]. Pur formal, comitetul regional al PMSDR din Chișinău continua să existe, în format redus, cu toate că la ședința comitetului din 1 noiembrie 1909 s-a pus problema lichidării organizației [21, f. 116 verso].

Astfel, către sfârșitul anului 1909, activitatea în Basarabia a Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia era practic inexistentă, membrii săi pierzând legătura cu clasa muncitoare și activând în compo-

nența Bund-ului. Partidul își revine cu greu abia către anul 1910, dar și atunci, așa cum menționau liderii comitetului gubernial în raportul său superiorilor din Comitetul zonal din Odesa, „comitetul, în urma perchezițiilor și arestărilor frecvente nu poate activa energetic, [...] și se confruntă cu lipsa de literatură”. Printre acțiunile mai însemnate ale comitetului se evidențiază difuzarea prin Chișinău în noaptea de 9–10 ianuarie și 6–7 februarie 1911 a proclamațiilor „Către muncitori” și „Către ostași”. Aceste proclamații au fost tipărite de către Osip (Iosif) Volkind, ajutat de către zețarul Vladimir Turanski, care a furat caractere de tipar din tipografia lui Kașenschi unde activa. În tipărirea și răspândirea prin oraș a foilor volante O. Volkind era ajutat de către Isaak Gofștein, Moisei Izbetski, Boris Ghilderman și Sara Kriuleanskaia. La scurt timp, pe 6 februarie 1911, ei toți au fost arestați [27, f. 34], cu excepția lui Isaak Gofștein, care a fugit la Bălți. Escapada sa nu era însă de lungă durată. La 1 martie 1911, aflându-se la închisoarea din Chișinău, O. Volkind s-a adresat unui deținut, aflat în pragul eliberării, cu rugămintea de a-l găsi, după ce va părăsi închisoarea, pe Isaak Gofștein, dându-i toate indiciile unde poate fi găsit. Din nefericire pentru O. Volkind și Isaac Gofștein, acest deținut nu era altcineva decât agentul secret al jandarmilor sub nume de cod „Tiuremnâi” („Pușcăriașul”). La 9 martie a fost arestat și Isaak Gofștein [28, f. 21].

Pe parcursul anului 1911, comitetul s-a manifestat prin acțiuni singulare și izolate și prin difuzarea presei cu caracter social-democrat. Comitetul se pregătea activ pentru comemorarea zilei de 1 mai. Către ziua respectivă era planificat să fie tipărite proclamații și împărșiate prin oraș. Pentru a preveni aceasta acțiune, la 25 aprilie 1911, jandarmii au descins în redacția și tipografia ziarului „Bessarabeț” (Basarabeanul) unde au efectuat percheziții, confiscând un volum impunător de material compromițător, iar Moisei Volman și Moisei Șihman au fost arestați și duși la închisoarea din Chișinău [27, f. 48-48 verso].

Destul de activă s-a dovedit a fi celula comitetului social-democrat din Orhei, unde continuau să activeze veteranii mișcării social-democrate din oraș – Iosif Suslik, Solomon Veiman, Moisei Ravvici [28, f. 13], cărorora li s-au mai alăturat Petru Canțâr [28, f. 14], Evdokim Ivanov, Astafi Chirceakov, Alexandr Gordiiciuk [28, f. 15], Gherș Branover [28, f. 16], Șlioma Tomașin [28, f. 17], toți fiind supravegheați și controlați de către jandarmi prin intermediul agentului secret infiltrat în organizație sub numele de cod „Orgheevski” (Orheianul).

În anii respectivi era atestată celula social-democrată la Akkerman (Cetatea-Albă). După ștam-

pila organizației social-democratice din Soroca, găsită ocazional în 1915 în grădina casei lui Ana Crușevan, se cunoaște despre existența acestei organizații în oraș [33, f. 1-1 verso]. Grupul social-democrat era atestat de către jandarmi și la Căușeni [34, f. 34]. Destul de activ era grupul social-democrat din Bolgrad, care întreținea legături cu deputații social-democrați din Duma de Stat, în special cu Roman Malinovsky, membrul CC PMSDR și, totodată, agentul secret al poliției [24, f. 119]. În pofida acestui fapt, activitatea comitetului gubernial al PMSDR era practic inexistentă, ea reducându-se la acțiunile individuale ale membrilor săi, puțin numeroși, desfășurate pe cont propriu [28, f. 37]. Conform listei membrilor partidului social-democrat din Chișinău, alcătuită la 22 mai 1914 de către Direcția gubernială a Corpului Independent de Jandarmi din Basarabia, numărul lor se limita la 41 de persoane [24, f. 1-2]. În lista persoanelor bănuite de atitudine ostilă țarismului din raza orașului Chișinău figurează 138 de nume, dintre care numai 31 reprezentau partidul social-democrat [24, f. 96-101, 164-165, 196-196 verso, 227-228]. Analizând în toamna anului 1915 situația social-politică din regiune, șeful Direcției de jandarmi, colonelul Constantin Nordberg, menționa, pe bună dreptate, că din cauza lipsei în regiune a clasei muncitoare în sensul adevărat al cuvântului, cu excepția unui mic număr de angajați de la calea ferată și a numărului mare de meseriași și vânzători, preponderent evrei, influența partidului social-democrat este nesemnificativă. Majoritatea meseriașilor erau simpatizanții Bund-ului. Activitatea Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia era invizibilă chiar și printre feroviari, simpatizanți ai ideilor social-democrate.

CONCLUZII

În concluzie, putem afirma că Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, reprezentat în Basarabia de către comitetul gubernial, nu prezenta un pericol real pentru autoritățile țariste din cauza influenței slabe asupra clasei muncitoare. Sciziunile și lupta fracțională din cadrul partidului, precum și activitatea comună organizațională, în unele perioade, cu Bundul, nu puteau să nu periclitaze negativ imaginea partidului în ochii adeptilor săi, numărul cărora era destul de mic. Activitatea partidului era atent monitorizată de Direcția regională de jandarmi care a reușit să infiltreze în interiorul organizației agenți secreți, ajunși în funcții de răspundere în cadrul comitetului și care erau la curent cu toate mișcărilor și planurile partidului. Cu unele mici excepții, în afara influenței partidului a rămas populația autohtonă, în marea ei majoritate cuprinsă în sectorul agrar.

BIBLIOGRAFIE

1. Ocherki istorii Kommunisticheskoy Partii Moldavii. Kishinev: Kartya Moldovenyaske, 1981.
2. Agenția Națională a Arhivelor (în continuare ANA), Fond. 297, inventar 1, dosar 17.
3. Ivanov Yu., Shemyakov D. Revolyutsionnoe dvizhenie v Moldavii v 1905 - 1907 gg. Kishinev: Gosudarstvennoe izdatel'stvo Moldavii, 1955.
4. Budak I. Obschestvenno-politicheskoe dvizhenie v Bessarabii v poreformennyi period. Kishinev: Kartya Moldovenyaske, 1959.
5. Ivanov Yu. V gody revolyutsionnogo podpol'ya. (Iz istorii deyatelnosti sotsial-demokraticheskikh organizatsiy v Molldavii 1895-1914 g.g.). Kishinev: Kartya Moldovenyaske, 1963.
6. ANA, F. 297, inv. 1, d. 26.
7. Kirtoka A. Kishinevskaya narodnaya besplatnaya biblioteka-chital'nya (1896-1909). Kishinev: Kartya Moldovenyaske, 1961.
8. Ivanov Yu. Revolyutsionnoe dvizhenie v Moldavii (s 1895 po fevral' 1917). Kishinev: Shtiintsya, 1980.
9. Ivanov Yu., Shemyakov D. Revolyutsionnoe dvizhenie v Moldavii v 1905-1907 gg. Kishinev: Gosudarstvennoe izdatel'stvo Moldavii, 1955.
10. Istoriya Moldavskoy SSR s dreyvneyshikh vremen do nashikh dney. Kishinev: Shtiintsya, 1984.
11. Pervaya v Rossii podpol'naya tipografiya leninskoy gazety „Iskra”. Sbornik dokumentov, materialov i vospominaniy. Kishinev: Kartya Moldovenyaske, 1970.
12. Kazakov V. Zdes' pechatalas' „Iskra”. Kishinev: Timpul, 1989.
13. ANA, F. 39, inv. 1, d. 199.
14. ANA, F. 39, inv. 1, d. 543.
15. Zavarzin P. Rabota taynoy politsii. Parizh: Tipografiya franko-russkaya pechat', 1924.
16. Budak I. Revolyutsiya 1905-1907 godov v Moldavii. Kishinev: Gosudarstvennoe izdatel'stvo Moldavii, 1955.
17. ANA, F. 297, inv. 1, d. 41.
18. ANA, F. 297, inv. 1, d. 38.
19. ANA, F. 297, inv. 1, d. 82.
20. ANA, F. 297, inv. 1, d. 200.
21. ANA, F. 297, inv. 1, d. 98.
22. ANA, F. 297, inv. 1, d. 376.
23. ANA, F. 297, inv. 1, d. 49.
24. ANA, F. 297, inv. 1, d. 271.
25. ANA, F. 297, inv. 1, d. 52.
26. ANA, F. 297, inv. 1, d. 51.
27. ANA, F. 297, inv. 1, d. 137.
28. ANA, F. 297, inv. 1, d. 120.
29. ANA, F. 2, inv. 1, d. 9370.
30. ANA, F. 297, inv. 1, d. 107.
31. ANA, F. 297, inv. 1, d. 96.
32. ANA, F. 297, inv. 4, d. 29.
33. ANA, F. 297, inv. 1, d. 422.
34. ANA, F. 297, inv. 1, d. 233.